

HAK VE MERHAMET

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

Hakk: gerçek, bâtilin karşıtı anlamına geldiği gibi yüce Yaratıcının da adıdır. Hak, aynı zamanda insanın kendi öz malı, uygun yollarla kazandığı menfaati, görev karşılığında sağladığı yararadır. İnsanın doğuştan bazı hakları olduğu gibi, çalışarak sağladığı hakları da vardır. Bu ikinci kısım haklar, görev karşılığındaki haklardır. Bundan dolayı her hak bir görev doğurur ve her görev bir hak sağlar denilebilir.

Kur'ân-ı Kerîm, her insanın, doğuştan bir takım hakları olduğunu belirtir. Bunların başında yaşama hakkı gelir. Yalnız insan değil, her can, kendini koruma ve savunma güdüsüyle donatılmıştır. Her canlı, yaşamak için çırpırır, kendisine zarar verecek şeylerden doğal olarak kaçır, kendini savunma tedbirleri alır. Allah'ın yarattığı canı bir başkasının öldürme yetkisi yoktur. Bir başkasına zarar vermeyen canlı öldürülmez. Özellikle haksız yere bir insanı öldürmek çok büyük suçtur.

Haksız yere insan öldürmek haram olduğu gibi, bir ihtiyaç olmadan sırf zevk için hayvan öldürmek de haramdır. Nesâ'î ve İbn Hibbân'ın rivâyet ettikleri bir hadîste Hz. Peygamber:

"Bir kuşu, boş yere öldürenler için kıyâmet gününde o kuş bağıracak; 'Yâ Rabbi, falan adam yararlanmak niyeti olmadan beni boşuna öldürdü!' diye şikâyet edecektir!"

buyurmuştur. (Müslim, *Sayd:* 1; Nesâ'î, *Dahâyâ:* 32)

Yemek için usûlüne göre hay-

van kesilebilir veya avlanabilir; ama sırf zevk için hayvanı öldürmek, Allah katında günâhtır, böyle yapan, Allah'ın cezâsına uğrar. Zevk için avcılık yapılmamalıdır.

İhrâmda iken avlanmayı yasaklayan Mâide: 110/96'ncı âyet: *"Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkunuz"* şeklinde bitirilmektedir. Bunun anlamı şudur: Nasıl sizin yanınıza hayvanlar toplanıyorsa, bir gün siz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O hayvanlar, size göre nasıl âciz ise siz de Allah'a göre öyle âcizsiniz. Eğer siz, yanınıza sokulan, yakınızda uçup konan hayvanlara bir zarar vermez, onları incitmezseniz, huzurunda toplanacağınız Allah da sizi incitmez, sizi korur. Allah'ın huzûrunda güvende olmak isteyen, başka canlılara güven vermeli, başkalarına zarar vermekten sakınmalıdır.

İnsanlar arasında artan lüks, maalesef diğer canlıların aleyhine gelişmektedir. Yirminci yüzyıl insanı daha insancıl, daha şefkatli gibi görünmekte ise de gerçekte en merhametsiz, en öldürücü hâle gelmiştir. Târihin hiç bir döneminde bugünkü kadar hayvan öldürülmemiştir. İlkel âletlerle sınırlı sayıda hayvan öldürülürken, modern teknoloji ile bir günde binlerce hayvan öldürülmektedir.

Hayvan derisi montlar, mantolar, kürkler için binlerce sevimli, küçücük, doğa hârikası hayvan öldürülmektedir. Deriden ayakkabı zorunlu olduğu için eskiden beri

yapılır. Bu hoşgörülebilir. Fakat ayağı dikenden, taştan koruyacak başka maddelerden ayakkabıyı giymek, Allah'ın yaratıklarına acıma bakımından daha insancıldır. Merhamet duygusu ağır basanların, deri yerine bu ayakkabıları tercih etmeleri daha uygun olur.

Daha sağlıklı olduğu için deri ayakkabı giymekte sakınca yoktur, zorunlu olduğu gerekçesiyle bu, hoş görülebilir, diyelim. Ama pamuk ve yün kumaş varken deri monta, öldürülen 40 50 minicik hayvanın postundan yapılmış kürklere ne gerek var? Bir bayanın, başkalarına caka satmak için, gösteriş zevki için bu zavallı hayvanları öldürmek doğru mu? Yine hayvanların sunduğu yünden, tüyden yapılmış kumaşlar varken, sırf zevk için bu hayvanları öldürmeğe Yaratan râzı olur mu?

İslâm Tasavvufunda mümkün olduğu kadar hayvan öldürmekten uzak durulur, hattâ aşırı derecede et düşkünlüğü de mekrûh sayılır.

Hayvan ve doğa seven insanlar, bir kürkün, sansar gibi minicik 40-50 hayvanın öldürülüp bunların postlarının birleştirilerek yapıldığını düşünseler, belki de vicdanları titrer de deri elbise yerine kumaşa yönelirler. Allah o hayvanları, bu insanlara kürk yapılsın diye yaratmamıştır.

Her canlının, her hayvanın bu doğada insan kadar özgürce yaşama hakkı vardır. Zaten o hayvanlar, bilerek veya bilmeyerek bize sayısız hizmet sunarlar: Süt verirler, tüy

verirler, et verirler, doğal dengeyi sağlarlar; doğaya güzellik verirler. Her canlının, doğa dengesinin sağlanmasında katkısı vardır. Bunların katli, hayvan türlerinin tükenmesine, doğadaki dengenin bozulmasına yol açar.

Astragan kürklerine malzeme sağlayan fabrikaların nasıl çalıştığını televizyonda seyretmiş, bunu yapan insanlardan tiksiniştim. Derinin daha taze ve sağlam alınabilmesi için canlı canlı hayvana elektrik verilerek derisi bedeninden ayrılmakta idi. Bu elektrik şoku altındaki hayvanın nasıl titreyip çırpınmağa çalıştığını görünce içim parçalandı. Bunu insan değil, en yırtıcı hayvan bile yapmaz. Para hırsı, dünya tutkusu insanı ne kadar acımasız, vurdumduymaz yapmaktadır!

Kendi zevkiniz için hayvanların yaşam hakkını onlardan almayınız. Hiç kimsenin yaptığı yanına kâr kalmaz.

Şu yaşadığımız dünyâ, yalnız insanın değil, üstündeki bütün canlıların ortak malıdır. Havada, toprakta ve suda herkesin hakkı vardır. İnsan, kısa ömür içinde eline geçen mülkü güzel yönetmeli, sırf kendi nefsinin ve çıkarını düşünerek güzel dünyâ çevresini sorumsuzca kirletmemelidir.

Teknolojinin çok geliştiği şu çağda denizlere sorumsuzca dökülen atık maddeler, denizleri mikrop yuvası haline getirmekte; fabrika bacalarının atmosfere pompaladığı zehirli gazlar büyük kentlerde nefes alacak hava bırakmamaktadır. Artık

iç denizlerde nerdeyse balık nesilleri tükenmekte; zehirlenen balıklar karaya vurmakta; çevreye yayılan radyasyon, ana karnındaki çocukları sakat bırakmakta; iki başlı, bozuk uzuvlu anormal yavruların doğmasına neden olmaktadır. İnsanların sorumsuzluğunun cezâsı olan bu olaylar, insanlara bir îkâzdır. Yüce Allah:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

"İnsanların elleriyle yaptıkları işler yüzünden karada ve denizde bozukluk çıktı. Belki uslanır, dönerler diye Allah onlara yaptıklarının bir kısmını taddırmaktadır!" (Rûm: 30/41),

﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى...﴾

"(Fakat Allah, yine de insanlara fırsat vermektedir) Eğer Allah, insanları yaptıkları işler yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde tek canlı kalmazdı. Fakat Allah onları cezalandırmayı belli bir süre erteliyor!"

(Fâtır: 35/45)

buyurmuştur. Bu âyetler, sorumsuz davranışların, çevreyi kirletmenin nasıl canlıları tükettiğine, insanları nasıl korkunç felâketlere sürükleyeceğine dikkati çekmekte ve insanları yanlış davranışlardan sakındırmaktadır.

Çevreyi sorumsuzca kirletmek, ozon tabakasının inceliş delinmesine neden olmuştur. İnsanların uslanıp daha dikkatli davranmaları

gerekir. Aksi takdirde ilerideki nesilleri daha büyük felâketler bekler.

MERHAMET

En'âm sûresinin 55/12'nci âyetinde Allah'ın, "rahmet"i kendisine prensip edindiği belirtilmektedir.

Rahmet, kalbdeki acıma duygusudur. Bu duygu, sâhibini, acınan objeye karşı lütuf ve ihsâna sevkeder. Allah'ın kuluna rahmeti (acıması), kulun acıması gibi değil, kulunu esirgemesi, ona iyilik etmesi demektir.

Allah acımayı kendisine prensip edinmiştir. O'nun, inançsızlara, haksızlara fırsat vermesi, bu ezeli acıma prensibinin gereğidir. O, yaratıklarına acıdığından dolayı inkârcıları ve haksızları hemen cezâlandırmaz; doğru yola gelmeleri için onlara fırsat verir. Yine kullarına acımasından dolayı onları mutlakâ kıyâmet gününde toplayacaktır. Tâ ki herkes dünyâda yaptığının karşılığını görsün. Eğer dünyâda zulme uğrayan, âhirette hakkını almazsa; ömrünü sefâlet içinde geçirmiş, Hak ve hakîkate bağlı kul, âhirette sabrının ödülünü görmezse ona haksızlık olur. İşte Allah, rahmeti gereği insanları bir araya toplayacak, onlara dünyada yapmış oldukları iyilik veya kötülüklerin karşılığını verecektir. Âhîret, Allah'ın rahmetinin eseridir. Cennet O'nun rahmetinin, cehennem gazabının görüntüsüdür.

Ancak Allah'ın rahmeti, gazabından fazladır. Peygamber (s.a.v.):

"Allah, yaratmayı bitirince

'Rahmetim gazabımı geçti' diye yazdı!"¹

buyurmuştur. Allah, gazabının eseri olan cehennemi yedi kapılı (yani yedi bölümlü)² rahmetinin eseri olan cenneti de sekiz kapılı yaratmıştır³.

Esasen cehennem de pür cezâ-evi değil, ıslâh evidir. Allah, olgunlaşmayan ruhları cehennem aşamalarından geçirerek olgunlaştıracaktır. Yoksa Allah'ın rahmeti, yaratıklarıninki ile hiç kıyaslanamayacak ölçüde fazladır.

Allah'ın rahmetinin, gazabından çok fazla olduğunu vurgulayan Peygamber (s.a.v.), İlahî rahmetin genişliğini şu ilginç misâle anlatmıştır:

"Allah rahmeti yüz parça yarattı, 99'unu yanında tuttu, yeryüzüne sadece bir parçasını indirdi. İşte bu bir parça rahmet iledir ki yaratıklar birbirine acımaktadırlar. At, süt emen yavrusuna engel olmaması için ayağını o rahmet sayesinde kaldırır."⁴

Bu hadisten, Allah'ın acımasının, yaratıkların acıma duygusundan 99 kat fazla olduğunu belirtir.

¹.Buhârî, *Tevhîd*: 15, 22, 28, 55; Müslim, *Tevbe*: 14-16; İbn Mâce, *Zühd*: 35; İbn Hanbel, *Müsned*: 2/242, 258,...

².*Hicr*: 15/44.

³.Bkz. İbn Mâce, *Tahâret*: 57, 60; *Cenâiz*: 57) Keza bakınız: Nesâ'î, *Tahâret*: 108; Dârimî, *Mukaddime*: 19; İbn Hanbel, *Müsned*: 4/14.

⁴.Buhârî, *Edeb*: 19.

Namazın her rek'atinde okunan Fâtiha Sûresinde Allah'ın, "**Âlemlerin Rabbi**" olduğu belirtildikten sonra O'nun çok kapsamlı rahmetini bildiren *Rahmân* ve *Rahîm* sıfatları vurgulanmaktadır.

Müslümanın en mühim özelliklerinden biri de merhametli, yufka yürekli olmasıdır. Hz. Muhammed aleyhisselâm, Allah'ın sıfatlarından olan "*rahîm: çok merhametli*"⁵ sıfatıyla anıldığı gibi sahâbîlerinin de öyle acıma duygusuyla dolu oldukları belirtilmiştir: "**Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar da birbirlerine karşı çok merhametlidirler.**"⁶

Yaratan, her şeyi istemiş, beğenmiş, yaratmıştır. Her şey, O'nun sonsuz koruması ve rahmeti altına sığınmış, yaşamasına devam etmektedir. Her işimizin başında Allâhu Zü'l-Celâl'in şu iki sıfatını anarak O'na ilticâ eder, O'ndan yardım bekleriz:

**"Bismillâhirrahmanirrahîm
Esirgeyen, merhamet edip başgışlayan Allah'ın adıyla başlarım."**

Şu âyet dilimizden düşmez: "**Allah koruyanların en hayırlısı ve acıyanların en merhametlisidir.**"⁷

Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiş: "*Peygamber (selâm ona)'ın huzûruna esirler getirildi. Bir kadın göğsünden sütü sağıyor, esirler arasında bulduğu bir çocuğu göğsüne*

⁵.*Tevbe*: 9/128.

⁶.*Fetih*: 48/29.

⁷.*Yûsuf*: 12/64.

yapıştırıp emziriyordu. Peygamber (s.a.v.) bize: "Bu kadının, çocuğunu ateşe atmasını umar mısınız?" dedi. "Hayır, dedik, atmak elinde olduğu müddetçe atmaz." "O halde, dedi, Allah kullarına, bu kadının çocuğuna karşı olan merhametinden daha merhametlidir."

Öyle Rahîmdir Allah ki bu kadar hatâlarına, isyanlarına rağmen kullarının rızıklarını kesmez, verir. Mahlûkatına bu kadar merhametli olan Allah, yaratıklarına başkalarının dokunmasına, zulmetmesine râzı olur mu? Allah en küçük bir böceğinden dahi vazgeçmez.

Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak, O'nun sıfatlarıyla sıfatlanmak, mü'minlerin şîârıdır. O'nun mahlûkuna acımak, kendi rızâsını kazandırır. "Yetimin başını okşayan kimse onun tüyleri sayısınca sevâba nâil olur."

Yalnız insanlara değil, canlı olan her varlığa acımak lâzımdır. Hayvan hakkı, insan hakkından daha mühimdir. Ağzı dili olmayan hayvanlara yapılan zulmü Allah affetmez.

Gerçi İslâm'da avlanmak mübâhtır ama bu sadece bir menfaat için yapılabilir. Onu da ifrâta götürmemek lâzımdır. Hayvanları döllenme zamanlarında avlamak günahdır. Öldürme zevkini tatmîn için ma'sûm hayvanlara kıyan insanlar, şu hadîs-teki uyarıyı düşünmelidirler:

"Bir kimse haklı bir sebep olmadan bir serçeyi öldürürse o hayvan, kıyâmet gününde feryad-ü figân-

nıyla Allah'a gelir ve: 'Yâ Rabbi! Falan adam bir yararı olmadan (yok yere) beni öldürdü!' der."¹

Hadîsin başka varyantlarında:

"Her kim, bir serçeyi ya da ondan büyük bir hayvanı haklı bir neden olmadan öldürürse, yüce Allah, kıyâmet gününde onu ondan sorar."

buyurulmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'e "Hayvanı öldürmek için haklı sebep nedir?" diye soranlara:

"Hayvanı kesip yemendir, başını kesip ortalıkta bırakman değildir!"

buyurmuştur.²

Bir menfaat te'mini veya bir zararın def'i için hayvan öldürülebilir, ama burada da hayvana aslâ zahmet vermemek şarttır: "Bir menfaat sağlama, bir zararı savma sözü konusu olmadan, değil hayvan öldürmek, hattâ bir otu bile kesmek caiz değildir. Çünkü "Hiç bir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbîh etmesin, fakat siz onların tesbîhini anlamazsınız."³

buyuruluyor.

Kaldı ki serçeler, arılar, böcekler, hattâ hor gördüğümüz solucanlar zirâate çok faydalar sağlar. Döllenmede, zararlı haşereleri öldürmede,

¹. Nesâ'î, *Dahâyâ*: 42, *Sayd*: 34; Dârimî, *Adâhî*: 16; İbn Hanbel, *Müsned*: 2/166, ...

². Nesâ'î, *Dahâyâ*: 42.

³. *İsrâ*: 17/44.

toprağın oksijenlenmesinde büyük rolleri olur.

Allah'ın bizim hizmetimize verdiği 'hayvanlar dövülmez. "**Allah kullarına güçleri üstünde bir şey teklif etmez.**"¹ İnsanlar da böyle davranmalıdır. Hayvanın tahammülü ancak elli kilogramlık yükü çekmek ise ona altmış kilo yüklemek, merhametsizliktir.

Her zaman köylerde, şehir cadelerinde rastlıyoruz, burnumuzun kemikleri sızlıyor: Adam arabasına koşmuş zayıf bir at. Yükleyebildiği kadar da yüklemiş. Sonra dikmiş yokuşa. Hayvan zorlanır, omurga kemikleri katlana katlana zorlanır, fakat götüremez. Kuvveti yetmez ki çeksin hayvancağız. Ama kızgınlıkla adam zavallı hayvanın sırtına, kalçalarına şimşek gibi kırbaçlar indirir. "Dur, hemşerim!" diyecek olsan, belki de kamçıyı sen yersin.

Bu durum, daha çok köylerde rastlanmakta idi. Şimdi taşımacılıkta artık hayvan yerine traktör kullanılmaktadır. Ama bu sefer de trafikte, köylünün yaptığından daha acımasız bir durum yaşanmaktadır. Arabasının direksiyonunda hız histerisiyle kapılan insanlar, yollarda her gün yüzlerce hayvanı, kediye köpeği ezmektedirler. Yazıktır, günâhtır! Olmaz bu kadar vicdansızlık, acımasızlık! Allah, haksız yere ezilen o hayvanın hakkını senden sorar kardeşim! Yapılan zerre kadar haksızlık, hesapsız kalmaz. Herşeyin hesabı sorulur. Yaptığın her eylemin

kaydı tutulmaktadır. Polisten, jandarmadan, adliyeden kaçabilirsin ama, Allah'tan kaçamazsın. O'nun huzurunda seni savunacak bir yardımcı, aracı da bulamazsın. Her an, o hesap gününe doğru yaklaşmakta olduğunu düşün de yaratıklara acı! Haksız yere canlıyı ezmemeğe çalış. Bunun için temkinli git, çocukların, hayvanların önüne çıkabileceğini düşün. Onların, senin son sür'atle üstlerine geleceğini bilmeden, yoldaki tehlikeyi kestirmeden yola çıkmış olabileceklerini unutma da öyle hareket et! Yolda trafik canavarı olma, koruyucu melek olmağa çalış!

"Dursun kefi hükmünde terâzûyi adâlet,

Havfın var ise Mahkeme-i Rûzi Cezâdan!"

Ziya Paşa bu beytinde diyor ki:

Eğer Kıyâmet günündeki Mahkemedden korkuyorsan, dâima adâlet terâzîsi elinde bulunmalı, adâletten hiç sapmamalısın!

"Verây-i halk Hak'tır, attığın taş incitir Hakk'ı!"

Kılıçtır, vurma göğsün; parçalar dil, dilsizin hakkı!"

Allah unutmaz, ihmâl etmez, ihmâl eder. Gizli ve aşikâr her yaptığımızı bilir. Her amel, defteri a'mâle kaydedilir. Cezası, ya burada, ya da âhirette verilir.

Şu Hadîs-i Şerîfleri dinleyiniz:

"Fahişe bir kadın, susuzluktan nerdeyse ölecek olan bir köpeğin bir kuyunun başında dolanıp durduğunu"

¹.Bakara: 2/286.

gördü. Papucunu çıkarıp örtüsünü urgan yaparak, papucuna bağladı. Onunla kuyudan su çıkarıp köpeği suladı. Bu yüzden affedildi.”¹

Ebû Hureyre’den gelen başka bir rivâyette hadîs şöyledir: “Yolda yürümekte olan susamış bir adam, yol üstünde gördüğü bir kuyuya inip su içti. Çıktığında susuzluktan soluyan, toprak yiyen bir köpek gördü. ‘Bana ulaşan susuzluk buna da ulaşmış’ deyip kuyuya indi, pabucunu çıkarıp su doldurdu, ağzıyla da tutarak çıktı ve köpeği suladı. Allah ona teşekkür edip onu bağışladı.

—Ey Allah’ın Elçisi, bu hayvanlara iyiliğimizden ötürü bize sevap verilir mi? diye sordular.

—Her ıslak ciğer sahibine yapılan iyilikten ötürü sevap vardır, buyurdu.”²

Ebû bekir’in kızı Esmâ rivâyet ediyor: “Güneş tutulduğu gün, Peygamber (s.a.v.) namaz kıldı ve sonra dedi ki: “Cehennem bana o derece yaklaştı ki: ‘Yâ Rabbi, dedim, ben de onlarla beraber miyim (yoksa)?’ Birden bir kadın gördüm.(Esmâ diyor ki: Zannedersem, Peygamber şöyle devam etti): “O kadını bir kedi tırmalıyordu. (Peygamber): Bu nedir? Dedi. Dediler ki: (Bu kadın) Kediye hapsetti, kedi açlıktan öldü.”³

Abdullah ibn Ömer (r.a.) de

¹.Müslim, Selâm: b. 41, h.154.

².Müslim, Selâm: b. 41, h.153.

³.Buhârî, Enbiyâ: 54, Şîrb: 9. bablar.

Rasûlullah’ın şöyle dediğini naklediyor :

“Bir kadın, açlıktan ölen bir kedi yüzünden azâbedildi. Bu yüzden cehenneme girdi. Allah onu şöyle azarladı: ‘Sen onu yedirmedin, sulamadın, yer yüzünde nasibini arayıp bulması için onu serbest de bırakmadın!’”⁴

Ankara İbâdullah Câmii’nde bir vâizin ağzından dinlediğim şu enteresan hikâyeyi de kaydederek sözlerimi bitirmek istiyorum:

“Benim, Mehmet isimli bir şöför komşum vardı. Biraz zenginledi. Bir gün kedi, evde bir leğen sütü içmiş veya devirmiş. “Vay, bu kedi hırsızlık yaptı!” diye kızmış, benzini döküp kediyi cayır cayır yakmış. Ben bunu duyunca bir gün kendisine :

—Yahu, Mehmet sen ne yapmışsın? Hiç Allah’ın mahlûku yakılır mı? dediysem de,

—Aman hoca, dedi, siz de bu lâfları söyleye söyleye kulaklarımızı tırmaladınız. Ben böyle şeylere inanamam!

Aradan bir zaman geçti. Bir gün Mehmet otomobilini tamir için arabanın altına girmiş, uğraşmış. Yanında da yanık sigarasını yere koymuş. Sigaranın ateşiyle benzin tutuşmuş ve Mehmet alevler içinde yanmış.

Hemen hastaneye kaldırmışlar. Duyunca sormağa gittim. Ama adam her şeyden habersiz, sadece

⁴.Buhârî, Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, 7/310-311.

bir noktaya gözlerini dikmiş, şöyle bağıırıyordu:

"—Kediyi uzaklaştırın! Kediyi!.."

İşte böyledir. Mazlûmun âhı zâlimde kalmaz.

Ne demişler: "Alma mazlûmun âhını, çıkar âheste, âheste!"

Allah bizleri merhamet duygusundan mahrûm etmesin ve letâfet-i Kur'ân ile kalbimizi yumuşatsın!